

LBRIS

We know
books

Carmen Chihaiia
SFIDAREA CULTURALĂ

— BRAȘOV, 2022 —

LIBRIS

We know
books

CUPRINS

CUVÂNT-ÎNAINTE.....	7
CARMEN CHIHAIA	11
AURELIA STOIE MĂRGINEAN	15
ADAM PUSLOJIĆ.....	18
ALAN BROWNJOHN.....	27
ALEX ȘTEFĂNESCU.....	33
ALEXANDRU GEORGE.....	40
ALEXANDRU PALEOLOGU	43
ALEXANDRU SEVER.....	52
ANA BLANDIANA	65
ANA BLANDIANA	73
ANDREI BITOV	85
ANTÓNIO LOBO ANTUNES	92
BEV APPLETON	96
BUJOR NEDELCOVICI.....	99
CĂTĂLINA BUZOIANU	108

CĂTĂLINA PONOR	115
CORINA CHIRIAC	117
DAN HĂULICĂ.....	123
DAN LAURENȚIU.....	129
DINU FLĂMÂND.....	138
DINU GHEZZO	144
DOMOKOS GÉZA.....	148
DUMITRU SOLOMON	154
EMILIA COMIȘEL.....	165
FĂNUȘ NEAGU.....	168
FLORIN ZAMFIRESCU	176
GABRIELA MELINESCU.....	182
GAVRIL ȚĂRMURE	192
GEORGE BĂLĂIȚĂ.....	196
GEORGE PRUTEANU	205
GEORGETA DIMISIANU	214
GHEORGHE ANGHEL.....	220
GHEORGHE TOMOZEI	224
GIGI CĂCIULEANU	228

GIGI CĂCIULEANU	231
HORIA TECĂU	235
IOAN ALEXANDRU	237
IOAN HOBANA	240
ISMAIL KADARÉ	248
IUSUF MUURAT.....	252
JAMES RAPHAEL.....	254
JORGE SEMPRÚN	256
LYGIA NAUM	259
MARIAN RÂLEA.....	263
MARIN SORESCU	270
MARIUS BODOCHI.....	275
MIRCEA CĂRTĂRESCU.....	278
MIRCEA DINESCU	282
MIRCEA DINESCU	296
MIRCEA MALIȚA.....	307
NICOLAE BALOTĂ.....	311
NICOLAE BALOTĂ.....	325
NICOLAE BREBAN	335

NICOLAE FURDUI IANCU	341
NICOLAE MANOLESCU	347
NICOLAE MANOLESCU	356
NINA CASSIAN	378
NINA CASSIAN	382
NOEL WITTS	391
OCTAVIAN PALER	394
PAOLO DI BARTOLOMEO	401
RADU BOUREANU	407
RADU CÂRNECI	414
RICARDO MONTSERAT	417
ROBERT S. MARTIN	420
SAMI DAMIAN	423
ȘERBAN CIOCULESCU	432
SERGIU ANGHEL	438
SOFIA VICOVEANCA	442
SORIN ALEXANDRESCU	448
ȘTEFAN AUGUSTIN DOINAȘ	457
ȘTEFAN POPA POPA'S	463

TOMAŽ ŠALAMUN	468
UMBERTO ECO	472
VIRGIL OGĂȘANU	482
VIRGIL TEODORESCU	485
ANCHETĂ INTERNAȚIONALĂ: LITERATURA ÎN SECOLUL GLOBALIZĂRII — ÎNCOTRO?	487
MULȚUMIRI	497

CARMEN CHIHAIA

Sunt Carmen Elena Floareș, născută în anul 1943, cu tatăl judecător, doctor în drept, litere și filosofie (fără apartenență politică), președintele Tribunalului Bacău, mama casnică și o soră mai mică, Viorica. Am absolvit Liceul „Vasile Alecsandri” din Bacău în anul 1961 și, în 1966, Facultatea de Filologie din cadrul Universității „Al. I. Cuza” din Iași, cu lucrarea de licență despre „Șocul Necuvintelor”, a lui Nichita Stănescu. Deși ușor intrigat că îl consideram pe Nichita drept cel mai important poet contemporan — el fiind, pe atunci, încă destul de contestat ca nume de primă mărime — profesorul Constantin Ciopraga mi-a acordat nota 10.

În același an m-am căsătorit, devenind Carmen Elena Kehiaian, și am fost angajată la ziarul „Drum nou” din Brașov, inițial ca redactor la Secția culturală, fiind numită după câteva luni de zile șeful rubricii „Literatură și Artă”. În 1971, am cerut transferul la revista „Tomis”, din Constanța. Transferul mi-a fost refuzat, ba, primul secretar a dispus să-mi fie luat și apartamentul de două camere — dat ce-i drept de la redacție — unde locuiam împreună cu soțul meu Grig, jurist (care lucra la revista „Astra”), și cu fiica mea, Maria Isabela. Mi-am dat demisia pentru a putea fi angajată la revista „Tomis”, din Constanța. Aici am răspuns de secția „Cultură și artă” până în anul 1991, semnând cu pseudonimul Carmen Tudora,

când am început colaborarea la cotidianul „Adevărul”. Conducerea revistei mi-a cerut să „aleg” între cele două publicații. Și, deși am promis că activitatea mea la revistă (cu apariție lunară) nu va avea de suferit, am fost refuzată. Mi s-a refuzat și transferul așa că... mi-am dat demisia.

La „Adevărul”, am fost angajată ca publicist comentator și am scris, sub pseudonimul Carmen Chihăia, inclusiv știri, reportaje, anchete, interviuri. Am fost cooptată și în colegiul editorial al revistei-supliment „Adevărul literar și artistic”, unde am publicat constant, în special interviuri.

Am debutat prin clasa a X-a, cu un grupaj de poeme în revista „Ateneu” din Bacău, cu pseudonimul Carmen Tudora. Am avut colaborări și în „Convorbiri literare”, „România literară”, „Teatrul”, „Teatrul azi”. Referințe critice în „România literară”, „Convorbiri literare”, „Astra”, „Ateneu”, „Vatra”, „Tomis”. În 1977, mi-a apărut, la editura Cartea Românească, volumul de poeme „Planeta de zăpadă”, iar în 1978, la editura Eminescu, volumul de reportaje, interviuri și povestiri „O lume la porțile lumii”. A urmat serialul radiofonic „Din cronici și legende” (titlul propus de mine — „Trecute vieți de doamne și domnițe”, după una dintre „sursele” istorice folosite — fiind respins). Au fost, de fapt, șapte piese de teatru (piesa despre Alexandru Lăpușeanu și soața sa a fost refuzată), fiecare cu povestea ei, încercând să redau „suișurile și capcanele Puterii”, urmărind destinul Femeii, din umbra tronului, dar care hotăra, nu o dată, soarta țării.

Serialul a avut parte de o distribuție de zile mari, cu marile Doamne ale scenei noastre în rolurile principale și chiar secundare, fiind difuzat și după 1989. Am continuat să scriu, dar n-am mai încercat să public nimic, nici chiar după '89, când publicistica m-a absorbit total.

ÎNSEMNĂRI DINTR-O EXPOZIȚIE¹

— Aurelia Stoie Mărginean²

Tablourile sale iradiază o neliniștită cercetare a fenomenelor lumii, nu în modalitățile exterioare ale manifestării lor, ci prin cunoașterea și discernerea sensurilor lor intime. Există la tânăra pictoriță un fel de osmoză panteistică între propria sa viață și viața lucrurilor pe care le surprinde în manifestările lor esențiale. Interesant de remarcat este faptul că lucrările sale sunt dominate de acea sete de abstractizare, de găsimă a simbolului-cheie care să definească o stare, o situație etc. Camelia Dăscălescu spunea undeva că emoția artistică poate fi generată și de o artă în care ponderea elementului intelectual este maximă, cu condiția ca sinteza să nu fie considerată reducere la abstract. Picturile Aureliei Stoie Mărginean reușesc în mare parte acest lucru. Omul din pânzele sale nu este o prezență

1 Fragment din articolul „Două ipostaze”, semnat Carmen Kehiaian și apărut în cotidianul „Drum Nou”, din 24 septembrie 1969. Articolul marchează debutul Aureliei Stoie Mărginean, în 1969, cu prima sa expoziție personală la sala Ateneul Tineretului din București.

2 Pictoriță și graficiană română, membră a Uniunii Artiștilor Plastici din România, Cetățean de Onoare al Brașovului (n. 1940). Tabloul „Portetul scriitoarei Carmen Chihaiia”, realizat pentru Mama mea și reprodus pe coperta acestei cărți, înfățișează „omul-simbol al însușirilor spirituale”. Acest tablou se numără printre primele sale lucrări, marcând pasiunea comună pentru artă, dar și începutul unei prietenii frumoase și îndelungate cu părinții mei.

corporală apreciată pentru frumusețea anatomică și desăvârșirea mecanicii biologice, ci omul-simbol al însușirilor spirituale. Expresia eliptică a formelor corporale este redusă, ca în „Vechiul teasc dobrogean”, „Portret”, la atitudini esențiale. Artista pare a analiza și releva stările sufletești prin intermediul figurii omenești ca în portretul „Nina Cassian” spre exemplu, unde descrierea vieții interioare depășește accidentalul și limitele formei individuale, pentru obținerea unei sinteze a spiritualității și forței morale a personajului. Ca și în „Sărbătoare” sau „Portret”, artista traduce vocabularul vieții sufletești prin interpretarea elementelor morfologice ale feței. Privirea personajelor sale este coborâtă undeva înăuntru, cu toată intensitatea autoanalizei. Există în stilizarea figurilor sale, dincolo de eventuale stângăcii, o anumită gingășie de transpunere, care include un accent sufletesc captivant. Alteori, ca-n „Vechiul teasc dobrogean”, siluetele omenești sunt fixate geometrizat, ritmica elementelor plastice înfiripând o pulsație de viață promițătoare.

Tablourile Aureliei Stoie Mărginean epatează la început prin acea foarte subtilă alăturare și combinație a culorilor pentru ca apoi, descifrând dincolo de pata de culoare mesajul generos, să începi încet-încet să intri în lumea configurată de artistă, să-i cauți secretul de a declanșa, în ecouri prelungi, emoția. La început de drum, artista vădește o temeinică cunoaștere a meșteșugului, o sinceritate decantată în ritmuri interioare în fiecare tablou, o hotărâtă dorință de a-și dimensiona o personalitate proprie, de a se autodepăși.

LIBRIS

We know
books

„POETUL NAȚIONAL ARE O PATRIE DE REZERVĂ?! PRIMA PATRIE NU-I DESTUL DE BUNĂ?!”¹

— Adam Puslojić²

E greu, nu-i așa, să te detașezi de „tragedia iugoslavă” când ai tăi trăiesc această tragedie...?!

E drept că sunt din Serbia, că sunt poet sârb, cu atâtea cărți scrise în limba sârbă. Dar este la fel de adevărat că memoria, experiența mea de viață sunt complexe. Ai mei se trag de pe Valea Timocului. Sunt așadar de origine valahă. Mai bine zis, mă simt sută la sută român, după cum mă simt sută la sută sârb. Acesta este avantajul, și nu tragedia mea, cum credeam acum 30 de ani. Când mă temeam, ca nu cumva... să-mi împartă, în două, linia destinului, ființa. Am, deci, șansa de a privi problema iugoslavă nu doar din perspectiva unui singur popor, ci, dacă vreți, din unghi cosmic. Și nimic nu mă poate împiedica să cred că întregul spațiu balcanic este un spațiu mioritic, pentru a folosi spusele genialului gânditor și poet Lucian Blaga. Această înțelegere — care la noi a rodit acum

1 Articol semnat Carmen Chihai, apărut în „Adevărul literar și artistic”, la 20 august 1995.

2 Poet și traducător sârb (n. 1943). Membru de onoare al Academiei Române. Remarcat pentru traducerile din literatura română contemporană, mai ales din opera lui Nichita Stănescu.

LBRIS

We know
books

atâtea roade negre — ar trebui să aducă, dimpotrivă, o viață bucuroasă, nu o natură înflorită-n sânge!

Unde să fie buba, așadar? Cum s-a întâmplat ca, într-o bună dimineață, vecinul să sară la vecin, gata să-l omoare?

Acest război pare într-adevăr inexplicabil. După acel soi de comunism (care la noi a fost mai suportabil) așteptam cu toții o eliberare a spiritului și a gândirii, un progres economic pentru standardul omului. Am fost naivi! Și ca popoare ale unei țări bine temperate câteva decenii, și ca indivizi. Acum văd că, de fapt, trăisem într-o liniște falsă. Dihonia a început de la cei câțiva naționaliști — și îi numesc așa nu pe cei care își iubesc țara, ci pe cei al căror suflet este plin de șovinism și chiar fascism. N-au fost mai mult de trei procente în fiecare republică.

Trei procente care au pus mâna pe putere?! Având apoi dreptul de a decide destinul a mii și mii de oameni...?!

Singuri, e clar, nu aveau nicio șansă. Dar sprijiniți din afară, din umbra și penumbra omenirii, uite că DA. Mergând până la a înlocui comunicarea cu dialogul armelor. Războiul este o mare tristețe: tot Cosmosul se colorează-n sânge și durere fără leac. După, cine știe ce rămâne?! Cenușă și tăcere...

Cu alte cuvinte, disputele etnice au fost exacerbate artificial?! Puse în operă conform unui... scenariu?

Este ceva mai delicat. La noi, problemele n-au plecat atât din acest plan, cât de pe plan religios. Ortodocșii, catolicii și musulmanii au descoperit dintr-odată că nu mai au aceiași părere despre lume și viitorul omenirii! Firesc, asta ar putea fi începutul unui dialog zguduitor, nu un pretext pentru război! După cel de-al Doilea Război Mondial, granițele Iugoslaviei au fost aproape o metaforă. Un joc al comuniștilor de la putere. Granițe hotărâte nu pe plan parlamentar, cu dovezi ale istoricilor și savanților, ci printr-un joc secret. Mai greu este de înțeles de ce, acum — când este anihilată și ideea de țară — jocul lor bolșevic să ajungă Biblia noastră. Să aperi dreptul poporului tău, ucigând alt popor?! Când Bosnia-Herțegovina mai funcționa ca republică, prof. Nicola Cliovici și Radovan Karadjici — el însuși poet, scriitor, psihiatru și doctor în științe — au avertizat în Parlament că nu e bine să ne rezolvăm neînțelegerile prin atacuri fără logică, fiindcă s-ar putea să se verse sânge mult. Nici noi, în Serbia, n-am realizat atunci ce adevăr cumplit ascundeau aceste vorbe. Și nici croații nu cred că ar fi ales această cale, dacă ar fi știut ce va urma.

Și cât de rău stau lucrurile astăzi?

Acum, lucrurile sunt atât de tragic înnodate, că nu știi și cum se va mai desface acest teribil nod de sânge. Tragem și noi nădejde că, totuși, împărțirea teritoriilor s-a terminat. Formula găsită de politicieni — 45 la sută din teritorii să rămână sârbilor și 51 la sută croaților și musulmanilor — pare acceptabilă. Desigur, dacă

LBRIS

We know
books

va fi și pe placul musulmanilor. În paranteză fie spus, niciunde în lume a fi musulman nu înseamnă mai mult decât a crede în Allah. E o religie. La noi, ei sunt un popor inventat politic! Există și o anecdotă: în Libia sosește o delegație ai cărei membri se declară a fi „cu toții musulmani”. Ghadafi le-a răspuns: „Musulmani? Da, ne bucurăm! Dar ce națiune?” Vedeți, la noi, după al Doilea Război Mondial s-au inventat popoare, inexistente până atunci: muntenegrean, macedonean și musulman. Este o bucurie, ne-am zis, să ai încă trei popoare printre frații tăi. Acum însă, când lumea s-a întors pe dos, au început să-și reclame „drepturile”, de parcă au, aici, vechime de cel puțin 2000 de ani!

Izolarea Serbiei este o realitate?

În ultimul timp se spune mereu: sârbii au rămas singuri. Nimeni nu mai este de partea lor. Este o invenție! Scornită în același Centru ocult de gândit lumea prin... vestea despre lume. După care, lumea crede că vestea despre lume este chiar lumea! Realitatea. De exemplu, ultimele tragedii — la noi nu se poate vorbi despre tragedii la singular! — dau seamă de 6.000-7.000 de sârbi dispăruți. Câtă lume a recunoscut în asta o mare nenorocire? Ba, mass-media nu încetează să afirme că sârbii din Kraina au atacat Zagrebul. Acum câteva zile, am citit așa ceva pe prima pagină din „Denuzalem Post”, lângă o poză mare despre un astfel de „atac”. Niciun cuvânt însă despre miile de victime din rândul sârbilor. Adevărul e blocat. Retușat. Dirijat. Aranjat.

Care este, de pildă, adevărul despre masacrul de pe strada Miskin? Dar despre Târgul de la Merkale?

E bine că mă întrebați, fiindcă embargoul împotriva Iugoslaviei de aici a început. Și ca să nu mă acuzați de subiectivism, vă rog să citiți ziarul „Independent”: chiar englezii recunosc că, în aceste cazuri, sârbii n-au nicio vină. Că a fost un truc. Un teatru negru. Multe victime au fost aduse special...mii de morți de la morgă... Sângele împușcaților din ultimele lupte a fost strâns și împrăștiat acolo. Pentru ca lumea să explodeze și să poată striga: „sârbii, criminalii”.

La Belgrad am constatat însă că, în ciuda privațiunilor, viața decurge normal...

Mă bucur că spuneți asta, fiindcă, în general, lumea crede că sunt lupte și la Belgrad. Or, Serbia n-a atacat pe nimeni, n-a trecut dincolo de graniță. Nu cunoaștem cazuri de voluntari. Luptele din Croația au fost conduse de armata iugoslavă — când Iugoslavia încă exista — nu de Belgrad. Iar atacul croaților în Slavonia occidentală este un paradox paradigmatic. Pregătit, lansat și sprijinit în multe feluri de SUA. Peste 80 de sate de sârbi au fost înecate în sânge și alte 60, mai apoi. Sunt 7.000 de oameni despre care nimeni nu mai știe nimic. Se bănuiește că au fost lichidați! Fapt este că episcopul sârbilor din Slavonia ne-a spus că a văzut 15 kilometri de morți! Așa ceva nu poți auzi cu urechile și nu poți crede că auzi cu sufletul! Despre cei 15 kilometri de morți, Europa nu știe nimic! Realitatea este blocată, retușată, crimele se pun

pe obrazul, pe nasul, pe memoria și istoria poporului sârb. Care s-a descurcat cum a putut printre viscoalele și cutremurele istoriei, onest, cu potop de victime. Să pierzi, după fiecare război, aproape 50 la sută dintre bărbați — ce poate fi mai crud? Suntem poporul cel mai tragic! Intrăm în secolul XXI cu 15 kilometri de morți! Oameni lichidați în timp ce fugeau din Bosnia spre teritoriile sârbe. Așteptați într-o pădure și lichidați total.

Și cum se face că nu s-a scris, nu s-a filmat, nu s-a știut?!

Cei 15 kilometri de drum au fost spălați cu detergent! Strada a rămas curată! Dar, ca să-l parafrazez pe Bulgakov, voi spune că nici memoria nu arde, nu numai manuscrisele! Până și Tadeusz Mazowiecki — nu foarte prietenos cu sârbii în ultimii ani — vorbește de gropile comune, de cadavrele adunate și arse cu benzină. S-a repetat drama de la Iasenovați, cel mai mare cimitir sârbesc, unde în al Doilea Război Mondial au fost îngropați 1 milion de sârbi (sârbi, evrei, țigani) uciși de ustași. Dar despre Iasenovați nu s-a vorbit ca despre Auschwitz sau Birkenau: a fost pur și simplu îngropat în uitare. Cum să nu urlî? Fiecare popor are acest drept, când e rănit sau ucis. Iar crimele din Bosnia s-au întâmplat pe 1 mai a.c. (1995, n.n.). Așa cum nemții au atacat Belgradul, în 1941, chiar în zi de Paști! Vasăzică, atunci când omul, îmbrăcat de sărbătoare, stă la masă, cu familia și prietenii, dușmanul îți împoașcă sângele pe sare, pe pâine, pe haine și

pe istorie. Condiția umană a poporului sârb este, deci, de a fi mereu pe scenele Golgotei.

Ce fel de poezie cere acest timp, această durere și acest abis?

Dă-o-ncolo de poezie! Trăim într-o lume mai complicată decât pe timpul Mioriței! Lirismul este condamnat la moarte!

Asta ar spune, oare, și Nichita dacă ar fi aici?

Dacă Nichita ar fi acum, aici, cu noi, la Marea Neagră, ne-ar spune, desigur, ceva dureros-minunat, cum ne spunea mereu. Ar spune despre șocul copilului, când se naște, dar și de celălalt șoc, mult mai mare: despărțirea de prietenii adevărați.

Vă mai amintiți exact vorbele lui la ultima dv. întâlnire?

Ultima mea întâlnire cu Nichita n-a fost și nu va fi, pentru că, metaforic vorbind, eu mă aflu mereu la prima mea întâlnire cu acest mare prieten al meu. Care tocmai, îmi zic, a plecat în alt oraș, într-un cine știe ce sat al lumii, să spună versuri. Când mă gândesc la el, regăsesc starea de poezie, de primă întâlnire cu lumea și infinitul. E bine că omul și-a inventat — ca mine acum — acest mic subterfugiu: de a crede că, în fapt, moartea și despărțirea nu există. De aceea, poate, îl simt atât de prezent pe Nichita. Chiar fizic.

Este vreo legătură între prietenia cu Nichita și înființarea, anul trecut, a „Frăției sârbo-române”, la Belgrad?

LBRIS

We know
books

Întemeierea acestei „Frății” pleacă întru totul de la această prietenie. Singurul popor cu care — declarativ — poporul sârb a întemeiat o „Asociație de creație și prietenie” este cel român. Iar piatra fundamentală în acest templu este amintirea numelui și prieteniei cu Nichita. La noi, când rostești Nichita Stănescu, spui „Belgradul în 5 prieteni”. „De ce nu sunt eu măcar o zi ambasador în Iugoslavia? — obișnuia să spună el. Ca să pun „Poarta Sărutului” la frontieră, să treacă pe sub ea, în voie, lumea dintr-o inimă în alta, dintr-o țară în cealaltă?” În vremea dictaturii ceaușiste, Nichita a avut curajul să declare „Iugoslavia a doua mea patrie”. „Poetul național are o patrie de rezervă?! Prima patrie nu-i destul de bună?!” Cam asta putea înțelege Ceaușescu, iar cel care declara așa ceva se autocondamna la cel puțin trei ani de pușcărie.

Ați tradus și multă poezie eminesciană. Cum de n-ați finalizat această trudă — căreia puțini se încumetă să-i facă față — printr-un volum?

Tudor Arghezi, dacă nu mă înșel, spunea că, întâi de toate, Eminescu trebuie tradus din limba română în limba română. Atât de vastă și plină de înțeleșuri este poezia sa! Traduc Eminescu de 30 de ani. Este pentru mine o temă obsesivă. N-am îndrăznit să public un volum selectiv. Poate la anul! Poate și fiindcă, vorba lui Nichita, „Eminescu are răbdare! O să ajungi odată lângă el! Dar nu te grăbi! Nu poți să-l înțelegi fără să înnebunești”. În general, de altfel, a traduce nu înseamnă atât a ne re-exprima o idee